

ler wellicht maar toch karakteristiek, over een portret van Aagje Deken: ‘wat zou ik graag weten wie de opdracht voor het miniatuurtje heeft gegeven’ (p. 244). Aan het werk dus maar weer! Dit is inderdaad een inspirerende bundel, die de confrontatie met zijn omslag – een nogal nadrukkelijk *vanitas*-stillevens – glansrijk overleeft. Het boek ziet er trouwens prachtig uit, met dat stillevens.

Ton van Strien

‘Teeckenrijcke Woorden’ voor Henk Duits : Opstellen over literatuur, toneel, kunst en religie, meest uit de zestiende en zeventiende eeuw / red. Fred de Bree, Marijke Spies en Roel Zemel. – Münster : Nodus Publikationen, 2002. – 289 p.; 24 cm - (Uitgaven Stichting Neerlandistiek VU; 38)
ISBN 3-89323-445-4 Prijs: € 35,50

Bij zijn afscheid van de VU werd Henk Duits een artikelenbundel aangeboden. Duits’ wetenschappelijke belangstelling lag voornamelijk bij de maatschappelijke en politieke functie van zeventiende-eeuws toneel. Deze bundel van vijftien artikelen van collega’s uit het land, van de VU en bij Duits afgestudeerde alumni beoogt aan te sluiten bij Duits’ belangstellingen.

Vijf artikelen behandelen politiek en toneel. Johan Koppenols bijdrage gaat over het anonieme laat zestiende-eeuwse historiedrama ‘Het spul van Joncker Franssen oorloch’ uit de Schiedamse rederijderskamer. Koppenol acht dit het oudst bekende historiedrama in het Nederlands is, waarin bovendien belangrijke toneelvernieuwingen aangekondigd worden, zoals realisme, taalspel en afwezigheid van allegorische elementen. Marijke Spies past haar these van de ‘discussiecultuur’ uit *Bevochten eendracht* toe op de houding van rederijders tegenover religie en politiek tijdens drie grote rederijdersbijeenkomsten aan het begin van de zeventiende eeuw. Ze constateert dat deze feesten meerdere religies en politieke overtuigingen plaats boden. E.K. Grootes onderwerpt de rol van Julius Caesar in zeventiende-eeuws Nederlands drama aan nader onderzoek. Caesar blijkt hierin zowel held als tiran te kunnen zijn. Deze ambivalente beeldvorming maakt zijn figuur minder geschikt als onderwerp voor een tendensdrama. Mieke Smits-Veldt heeft in twee tragedies van Amsterdammer Jurriaen Bouckart (1599/1600-1664) een andere Romein onder de loep genomen: Scipio. Bouckart stelde Scipio voor als een Republikeinse held, en ondersteunde daarmee het beleid van de Amsterdamse regenten. In de bijdrage van Arie Jan Gelderblom komt een tafelspel van Arnout van Overbeke (1632-1674) uit 1665 aan de orde, dat volgens Gelderblom vooral als een sociaal instrument gezien dient te worden dat diende ter versteviging van de onderlinge band van de betrokken spelers.

In de bundel staan eveneens artikelen die aansluiten bij Duits’ liefde voor de schrijversbiografie. Toneelacteur en arts Ludolph Smids (1649-1720) wordt door Victoria van den Doel geportretteerd. Hoewel Smids een gedegen kennis had van het frans-classicisme, bleek hij met *Konradyn* uit 1686 niet in staat een geslaagd treurspel af te leveren. Jan Letterie onderzoekt of de rector en veelschrijver Lambert van den Bosch (1620-1698) werkelijk ontslagen werd als rector van de Dordtse Latijnse school om dronkenschap en vadsigheid. Politieke motieven blijken voor dit ontslag aannemelijker dan ethische.

P.C. Hooft (1581-1647) staat centraal in de bijdragen van Gerard Bijenhuis en Ton van Strien. Nijenhuis’ retorische analyse van Hoofts berijming van psalm 45 leert hem dat Hooft een heroïserend gedicht heeft willen maken. Van Strien onderzoekt de plaats van Hooft temidden van andere auteurs die stadhouder Frederik-Hendrik in 1629 grote lof toezaaien. Hoofts poëzie blijkt vooral geleerd en gecompliceerd, terwijl andere auteurs (onder wie Vondel) hun eigen politieke propaganda bedrijven.

In de bundel staat een aantal artikelen dat bij de aanpalende wetenschappen taalkunde, godsdienstgeschiedenis, kunstgeschiedenis en mentaliteitsgeschiedenis geschaard kan worden. Zo analyseert Arjan van Leuvensteijn de inhoudelijke aspecten van het gebruik van clauswisselingen en enjambementen in Vondels *Jeptha*. Hij concludeert dat veelvuldig optreden van deze verschijnselen indicaties zijn voor de emotionele toestand van de betrokken sprekers. Jan Noordegraaf laat verbanden zien tussen taalkunde, theologie, Descartes

en Newton bij Lambert ten Kate (1674-1731) en Adriaen Verwer (ca. 1655-1717). A.Th. van Deursen plaatst met het voorbeeld van Petrus Hackius (n.b. - 1596) enkele kanttekeningen bij het idee dat het calvinisme verschillende varianten kende. De bewerkingen van Vergilius door Karel van Mander (1548-1606), en de invloed die hij vervolgens weer had op de prenten van Crispijn de Passe (1564-1637), worden door Ilja Veldman beschreven. Ferdinand van Ingen bespreekt de verschillen in benadering van toverij en hekserij in de beschrijvingen van Amsterdam door Olfert Dapper (1639-1689) en de Duitser Philipp von Zesen (1619-1689). Het slotartikel van Dick van Halsema poogt aan de hand van Albert Verweys toneelstuk *Jacoba van Beieren* uit 1900 diens identificatie met Vondel als eveneens een redenerend dichter in beeld te krijgen.

De bundel wordt afgesloten met een uitputtende lijst van publicaties tot 2001 van Henk Duits.

Joost Vrieler

Achter slot en grendel : schrijvers in Nederlandse gevangenschap 1700-1800 / red. Anna de Haas ; met medew. van Peter Altena. – Zutphen : Walburg Pers, cop. 2002. – 255 p. : ill. ; 23 cm
ISBN 90-5730-219-5 Prijs: € 22,50

Ter gelegenheid van haar 25-jarige bestaan heeft de Stichting Jacob Campo Weyerman onder redactie van Anna de Haas een bundel met opstellen uitgegeven over merendeels onbekende auteurs uit de achttiende eeuw. De in de bundel samengebrachte schrijvers hebben met elkaar gemeen dat ze voor korte of lange tijd gevangen hebben gezeten.

Volgens Hanou in het voorwoord bij de bundel was de kans dat men in de achttiende eeuw door zijn publicaties in aanraking zou komen met de justitie groter dan in de zeventiende eeuw. De achttiende-eeuwse literatuur was persoonlijker geworden. In plaats van in de literatuur het universeel geldige te tonen wilde men de eigen contemporaine wereld ontdekken. De beroepsauteur die voor zijn bestaan afhankelijk werd van de pen ontstond in de achttiende eeuw. Soms moest hij daarvoor gevaarlijke onderwerpen ter hand nemen, wat hem dan in moeilijkheden kon brengen bij de overheden, hoewel de pakkans in Nederland kleiner was dan elders. Censuur was in de Republiek een gecompliceerde zaak door het ontbreken van centraal gezag. De Staten-Generaal konden een publicatie voor het grondgebied van de Republiek verbieden, maar waren voor de uitvoering van het verbod afhankelijk van lokale overheden. Daarom hadden de meeste verboden slechts een lokale strekking, tot voordeel van de potentiële overtreders. Die konden overigens ook nog allerlei truuks toepassen om een verbod te ontduiken: anonieme publicatie of onder pseudoniem, eventueel met vermelding van een gefingeerde buitenlandse plaats van publicatie. Overigens zijn de in de bundel samengebrachte auteurs niet allemaal slachtoffers geweest van censuur. Er zaten ook 'wittepruikencriminelen' (Hanou) en zelfs een moordenaar tussen. Over het algemeen kregen gevangen schrijvers wel een bijzondere behandeling. Een groot aantal van hen zat bijvoorbeeld als 'controversiële gevangenen' (Spierenburg) vast in de Haagse Gevangenpoort onder de ogen van het Hof van Holland. De bekendste figuur die in de bundel ter sprake komt, Weyerman, zat daar tot aan zijn dood.

De portretten van gevangen schrijvers in *Achter slot en grendel* worden vooraf gegaan door enkele beschouwingen over de omstandigheden waaronder men in de achttiende eeuw gevangen zat. Pieter Spierenburg bespreekt het achttiende-eeuwse gevangeniswezen en Roel Bosch de zielzorg van gevangenen. Joop Koopmans schetst het persklimaat waarmee schrijvers in de achttiende eeuw rekening moesten houden als ze niet in de gevangenis wilden belanden. Marleen de Vries heeft enkele verhalen opgediept over erotische activiteiten in de gevangenis die soms literaire gevolgen hadden.

Na deze algemene beschouwingen volgen negentien portretten van schrijvers die met de justitie in aanraking zijn gekomen. Sommige van hen, zoals het 'godslasterlijk genie' Von Hatzfeld, zouden zonder hun treurige ervaringen met de achttiende-eeuwse justitie onbekend zijn gebleven. Tussen de geportretteerden bevinden zich ook enkele (relatief) bekenden: Franciscus Lievens Kersteman, Pieter Boddaert en natuurlijk Jacob Campo Weyerman.